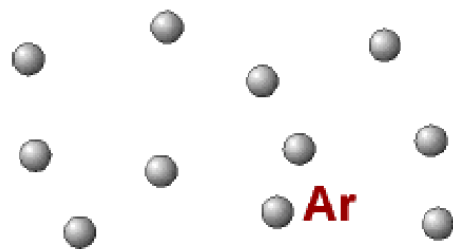

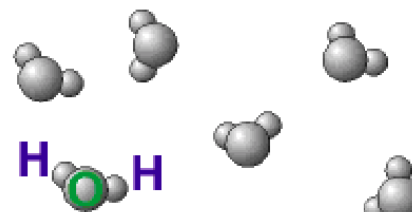
Št. leto 2012/2013

**MATERIALI IN
TEHNOLOGIJE
(2)**

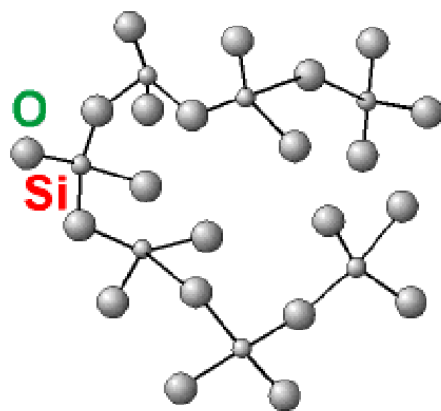
Urejenost gradnikov v snovi

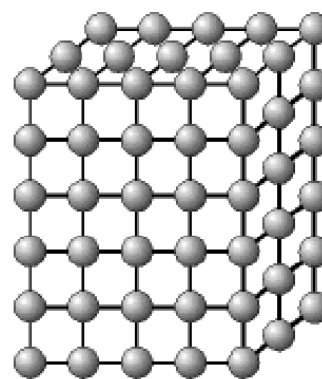
(a)

(b)

(c)

(d)

KRISTALI IN KRISTALITI

V kristalu so atomi, ioni ali molekule geometrijsko urejeni po povsem določeni zakonitosti.

Kristalografija se ukvarja zlasti s proučevanjem notranje zgradbe kristalov, in sicer:

- **z določevanjem kristalnih struktur,**
- **z razvijanjem metod strukturne analize,**
- **in s proučevanjem raznih fizikalnih lastnosti kristalov.**

Simetrijski element opredeljuje način ponavljanja objekta v prostoru, to je **simetrijsko operacijo**.

Osnovne štiri simetrijske operacije so:

- **translacija** – vzporedno premikanje v določeni smeri, v ravnini ali trodimenzionalno.
- **refleksija** – zrcaljenje skozi ravnino,
- **rotacija** – vrtenje za določen kot okrog osi,
- **inverzija** – preslikava skozi točko,

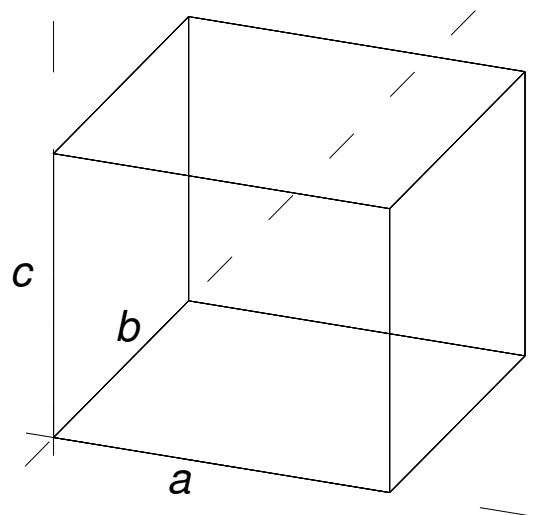
Z različnimi kombinacijami simetrijskih operacij dobimo

32 kristalnih razredov.

Namesto opisovanja 32 razredov v enem koordinatnem sistemu izberemo

7 različnih koordinatnih sistemov.

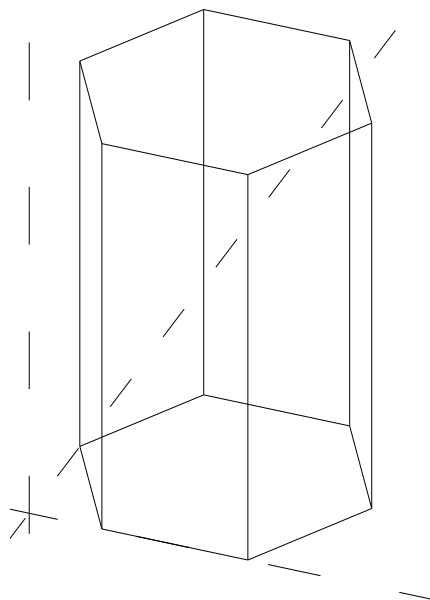
1. Kubični ali regularni koordinatni sistem

$$a = b = c \text{ in } \alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$$

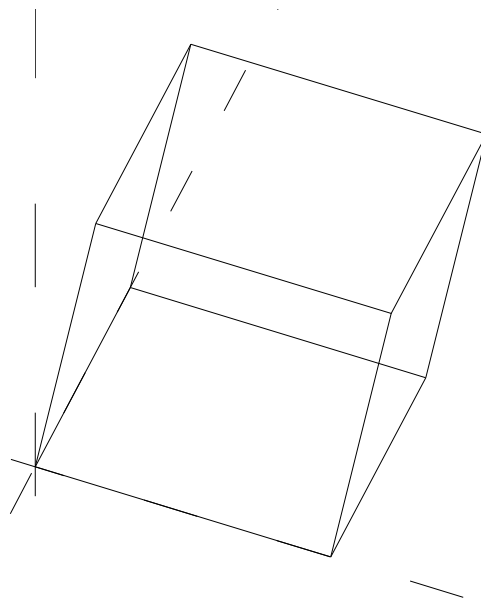
$$\angle ab = \alpha, \angle ac = \beta, \angle bc = \gamma$$

2. Heksagonalni koordinatni sistem

$$a = b \neq c \text{ in } \beta = \gamma = 90^\circ; \alpha = 120^\circ$$

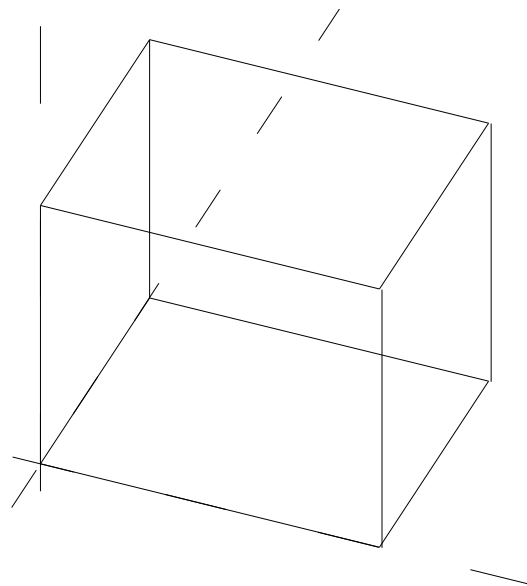
3. Monoklinski koordinatni sistem

$$a \neq b \neq c \text{ in } \alpha = \beta = 90^\circ; \gamma \neq 90^\circ$$

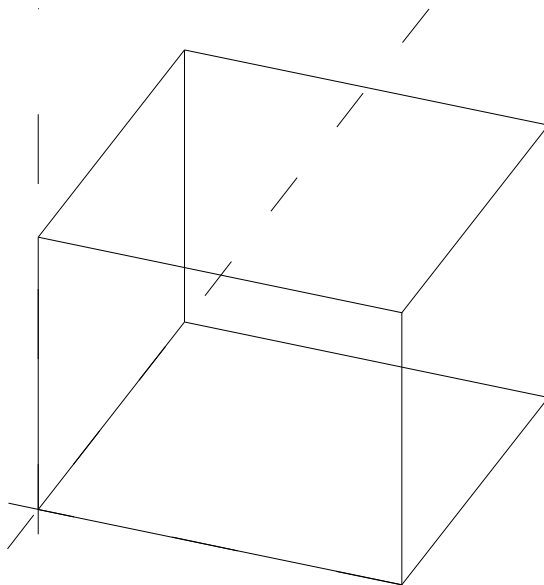

4. Ortorombski koordinatni sistem

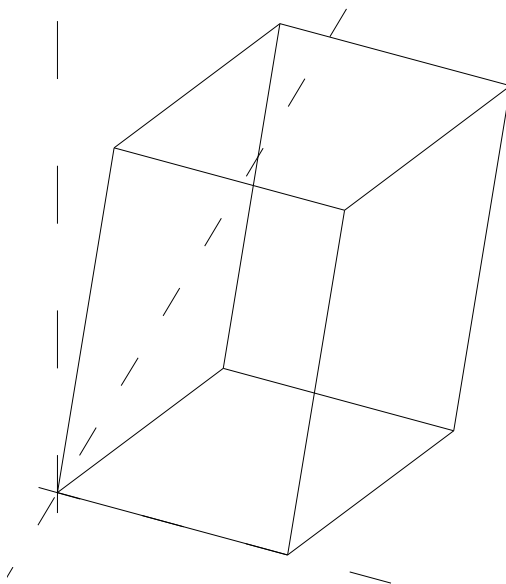
$$a \neq b \neq c \text{ in } \alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$$

5. Tetragonalni koordinatni sistem

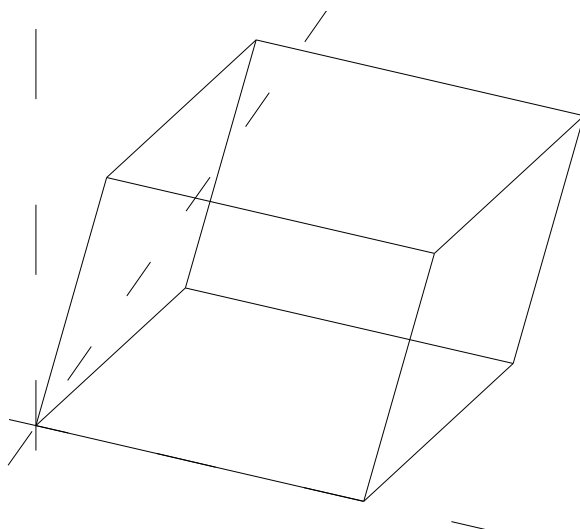
$$a = b \neq c \text{ in } \alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$$

6. Trigonalni ali romboedrični koordinatni sistem

$$a = b = c \text{ in } \alpha = \beta = \gamma \neq 90^\circ$$

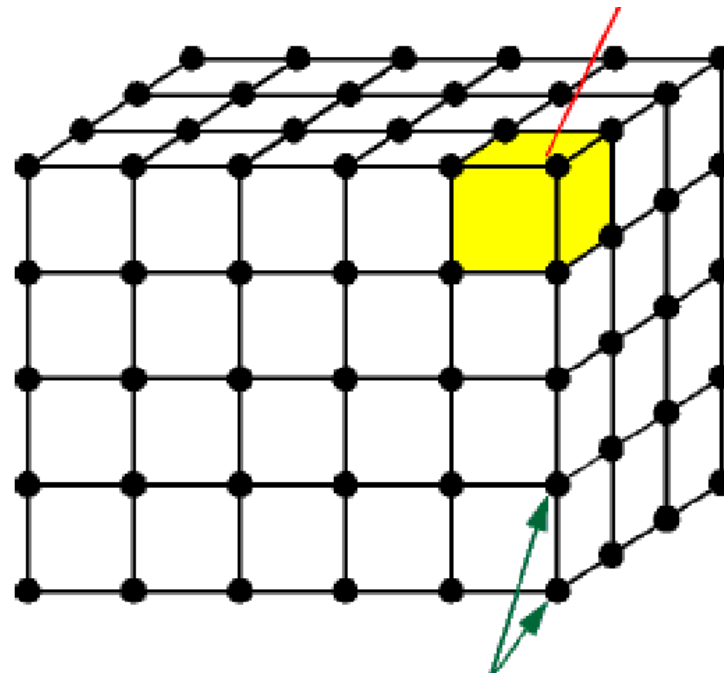
7. Triklinski koordinatni sistem

$$a \neq b \neq c \text{ in } \alpha \neq \beta \neq \gamma \neq 90^\circ$$

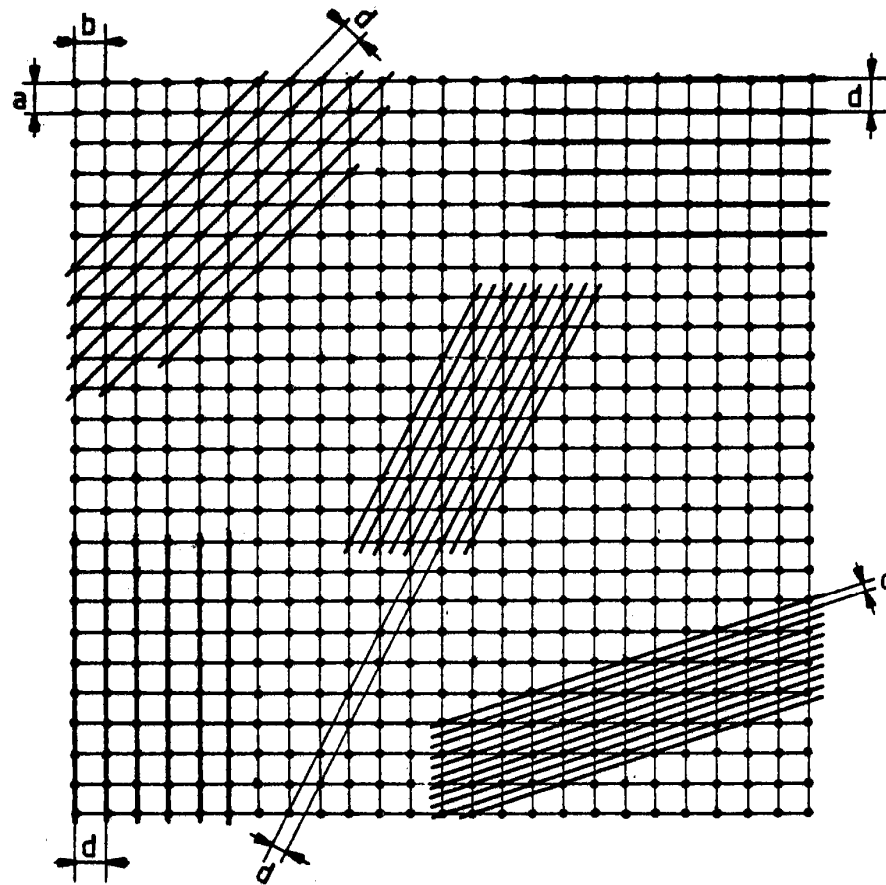
Osnovna kristalna celica

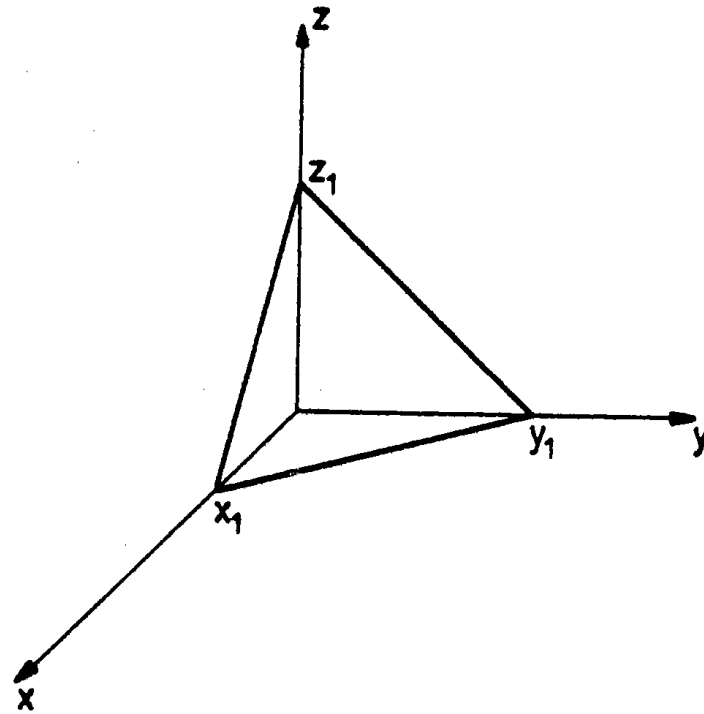
Osnovna kristalna celica

Gradniki osnovne kristalne celice

3.1 Kristalografske ravnine in smeri

$$h = \frac{s_1}{x_1}; \quad k = \frac{s_1}{y_1}; \quad l = \frac{s_1}{z_1}$$

(h, k, l)

$$(h, k, l)$$

Primer:

Če imamo posamezne odseke na oseh $x_1 = 2$, $y_1 = 4$, $z_1 = 3$, potem je $s_1 = 12$ in Millerjevi indeksi so (6, 3, 4).

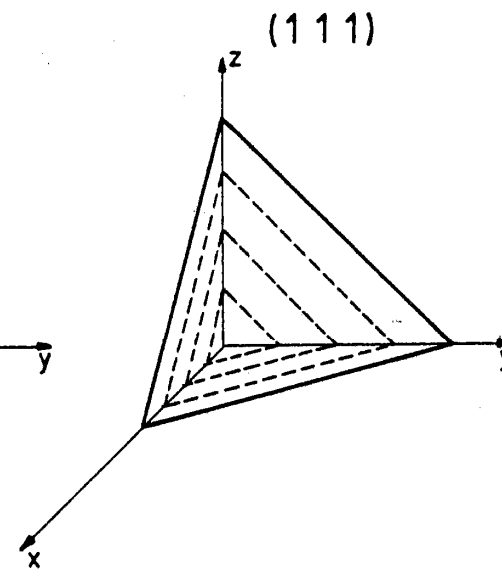
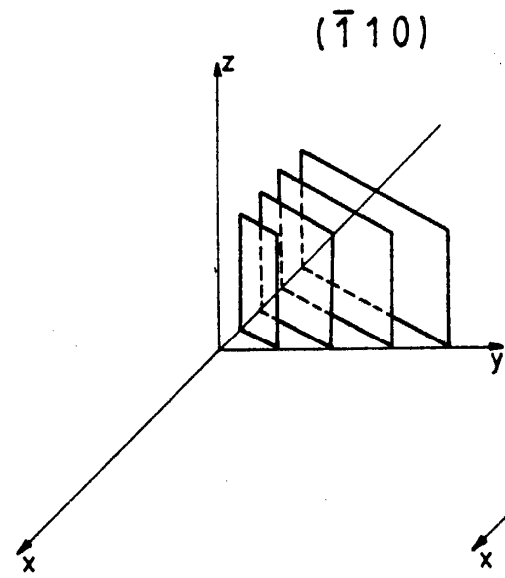
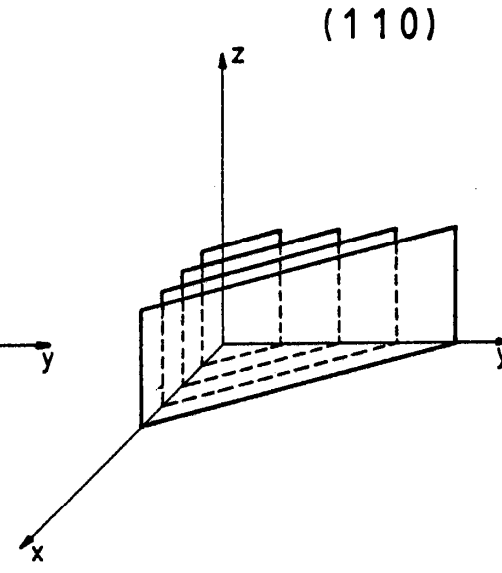
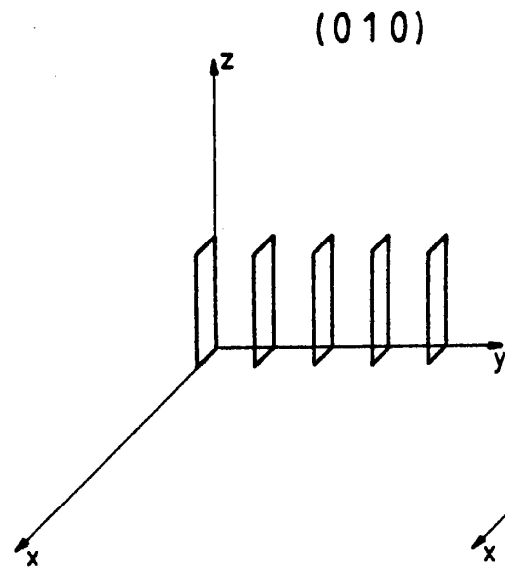
Večkrat dobimo tudi negativne vrednosti odsekov in s tem tudi negativne vrednosti indeksov. Te označujemo s prečno črto:

$$(\bar{h} \ k \ l)$$

V mnogih primerih (če permutiramo koordinatne osi) imajo ekvivalentne kristalne ravnine enake lastnosti. Te ravnine označujemo z indeksi v zavutih oklepajih:

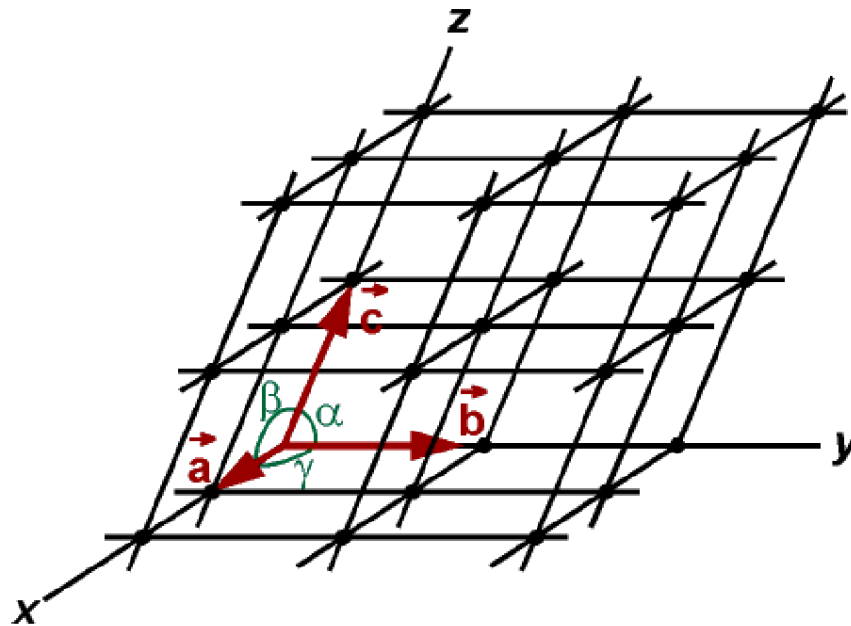
$$\{h, k, l\}$$

Kristalografske smeri

Z njimi lahko opišemo anizotropne lastnosti npr. magnetne lastnosti železa, za katere je značilno, da niso v vseh smereh enake.

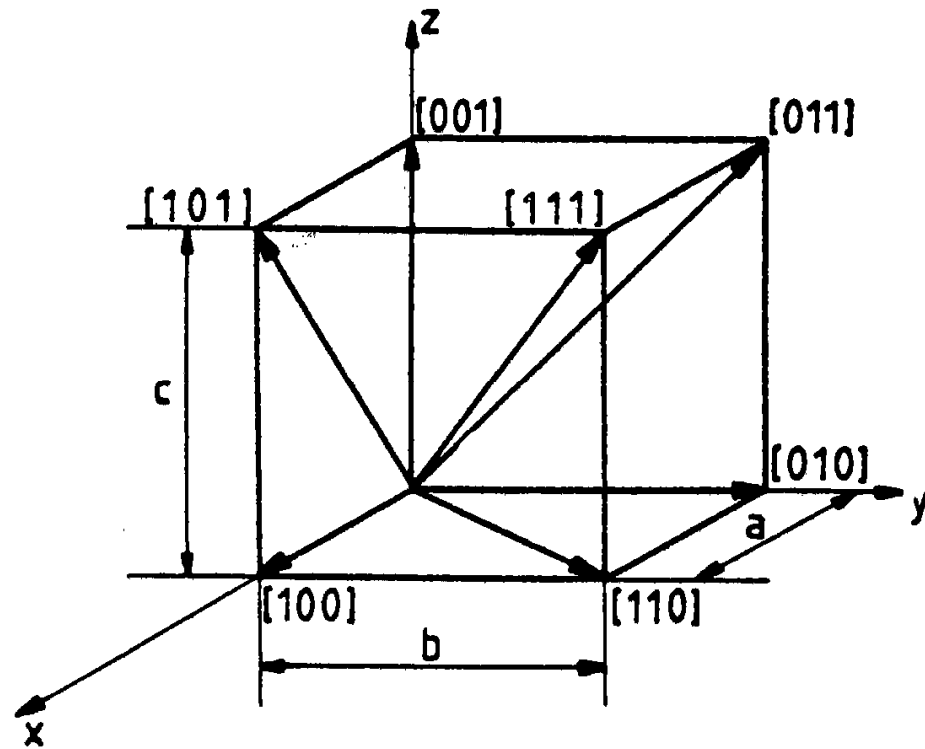
Kristalografske smeri določamo na podoben način kot ravnine.

Vektor izhaja iz koordinatnega izhodišča.

S pomočjo projekcij vektorja na osehi x_2 , y_2 in z_2 , ki so izražene z enotami za merjenje dolžin robov elementarne celice, dobimo:

$$u = \frac{x_2}{s_2}, v = \frac{y_2}{s_2}, w = \frac{z_2}{s_2}$$

$$[u, v, w]$$

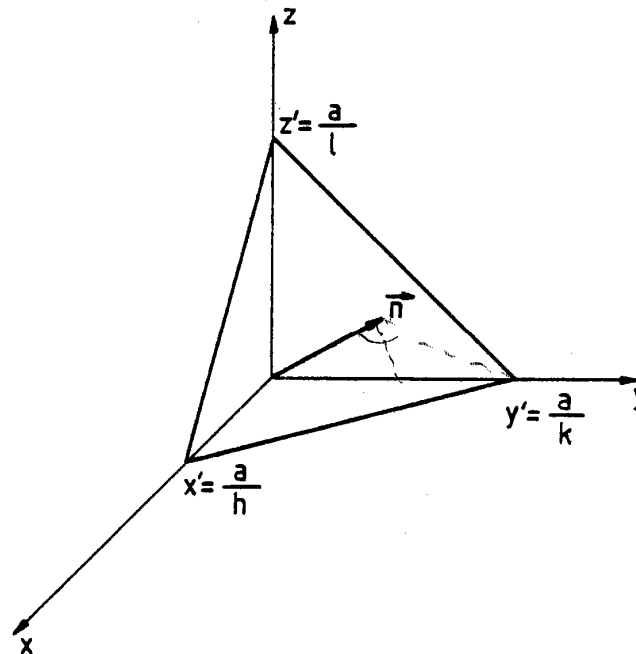

Razdalje med ravninami

Razdalja med dvema ravninama je najkrajša tj. pravokotna razdalja z enakimi Millerjevimi indeksi.

Po definiciji označimo z Millerjevimi indeksi tisto ravnino, ki je izhodišču najbližja. Normala na to ravnino določa razdaljo med ravninami. Za to ravnino lahko podamo smerni vektor v normirani obliki:

$$\vec{n} = \frac{1}{\sqrt{h^2 + k^2 + l^2}} \cdot \begin{pmatrix} h \\ k \\ l \end{pmatrix}$$

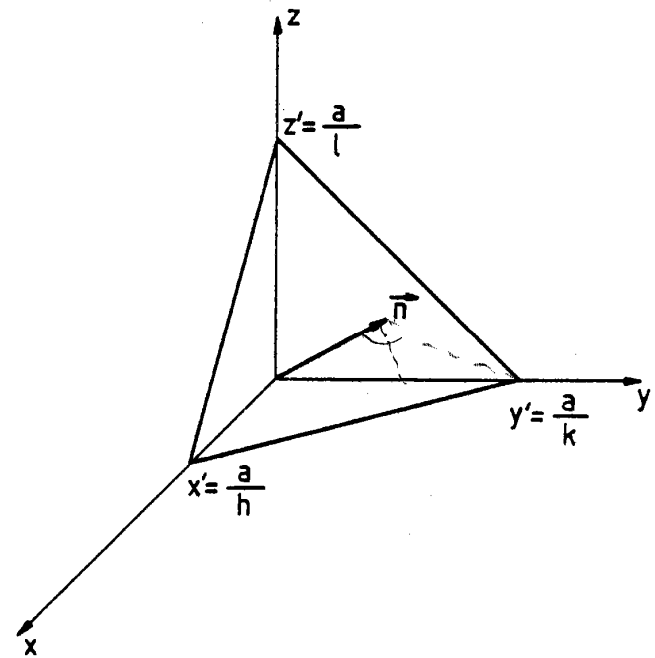

Če izberemo npr. odsek y' :

$$y' = \begin{pmatrix} 0 \\ a/k \\ 0 \end{pmatrix}$$

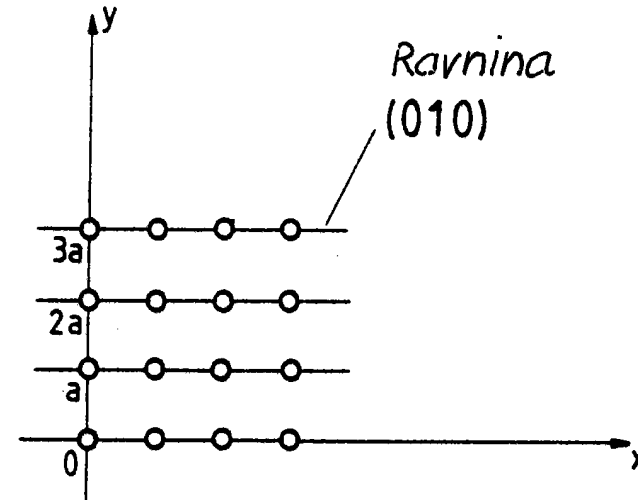
Razdaljo do ravnine dobimo z notranjim produktom:

$$d = \bar{y}' \cdot \bar{n} = \begin{pmatrix} 0 \\ a/k \\ 0 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} h \\ k \\ l \end{pmatrix} \cdot \frac{1}{\sqrt{h^2 + k^2 + l^2}} = \frac{a}{\sqrt{h^2 + k^2 + l^2}}$$

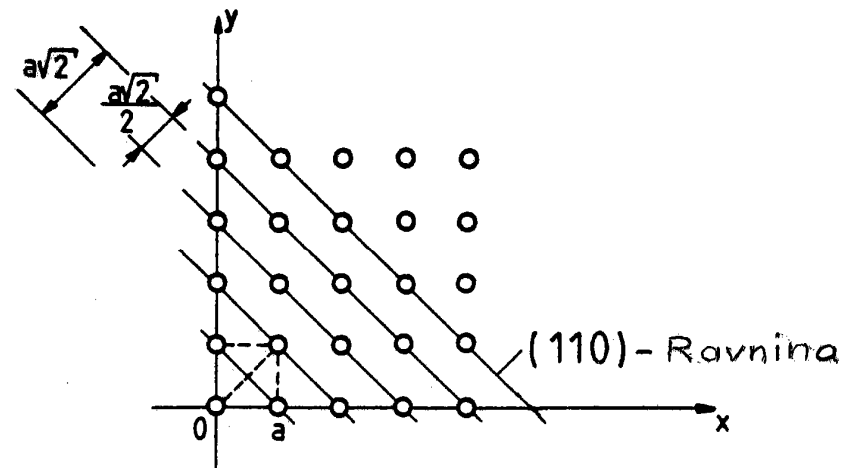
1. primer: ravnina (0,1,0)

$$d = \frac{a}{\sqrt{0^2 + 1^2 + 0^2}} = a$$

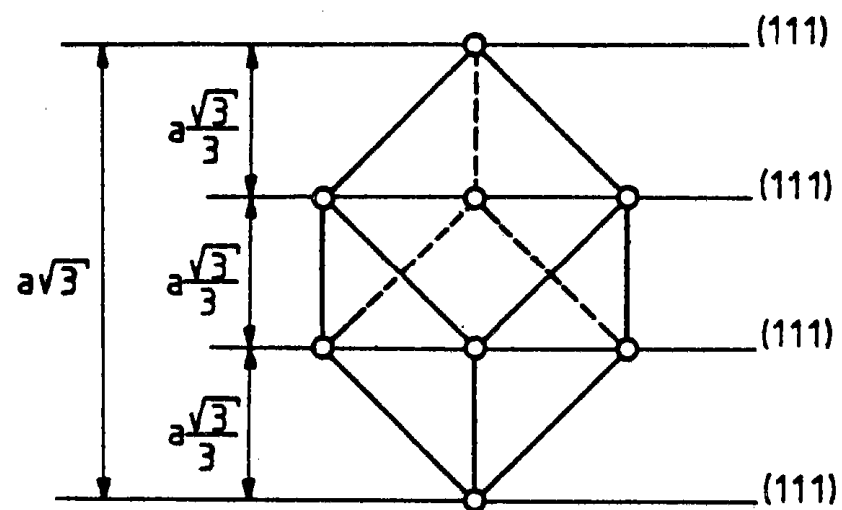
2. primer: ravnina (1,1,0)

$$d = \frac{a}{\sqrt{1^2 + 1^2 + 0^2}} = \frac{\sqrt{2}}{2} a$$

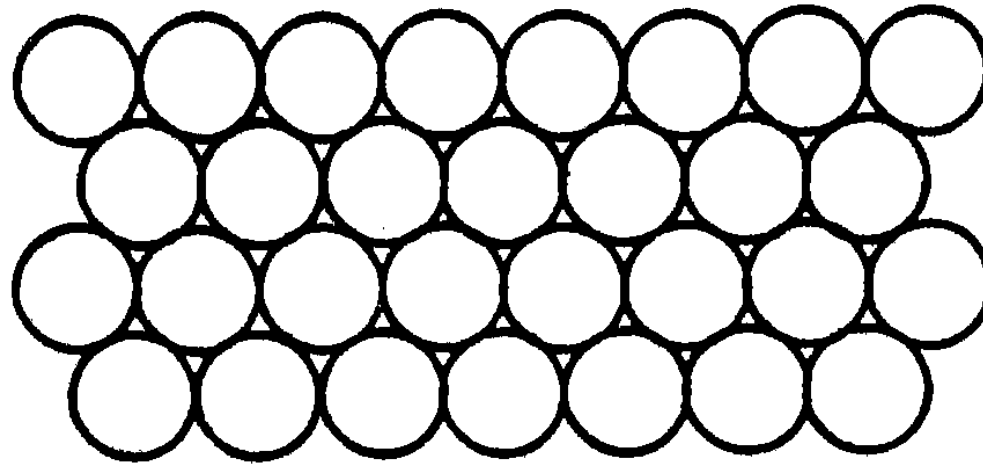

3. primer: ravnina (1,1,1)

$$d = \frac{a}{\sqrt{1^2 + 1^2 + 1^2}} = \frac{\sqrt{3}}{3} a$$

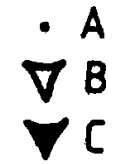
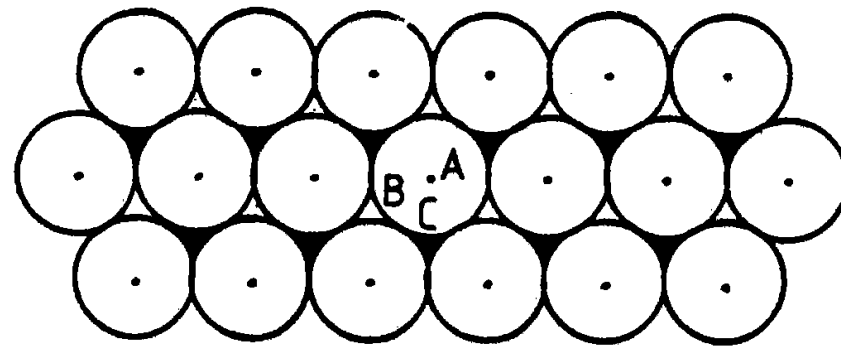

Nekatere izbrane geometrije kristalov

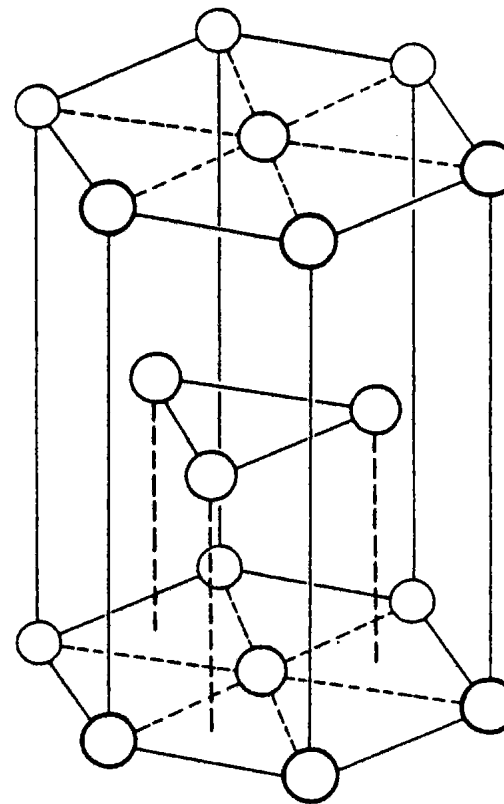
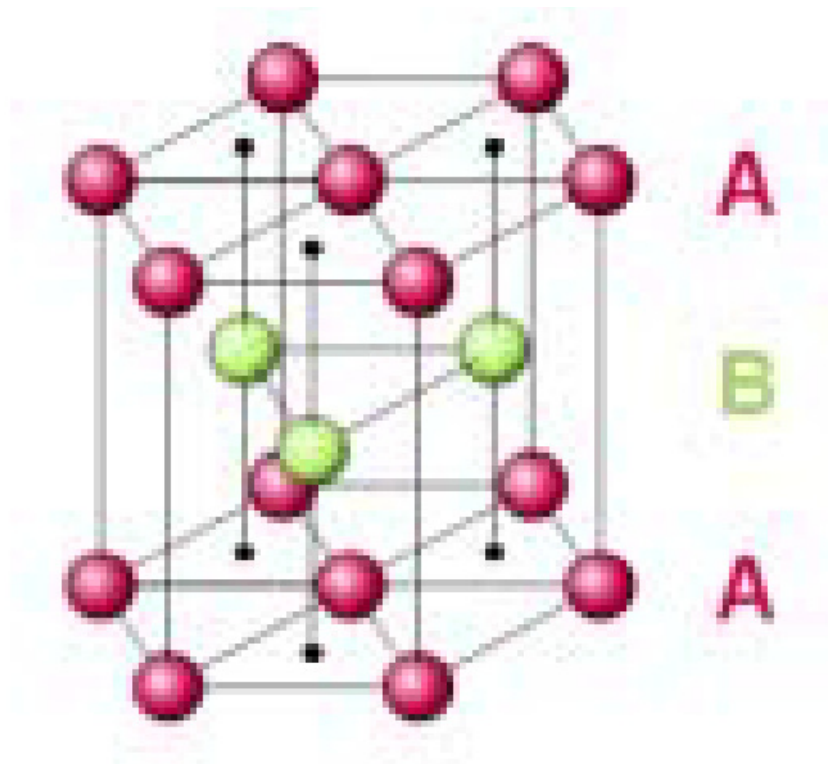
Razporeditev gradnikov v ravnini

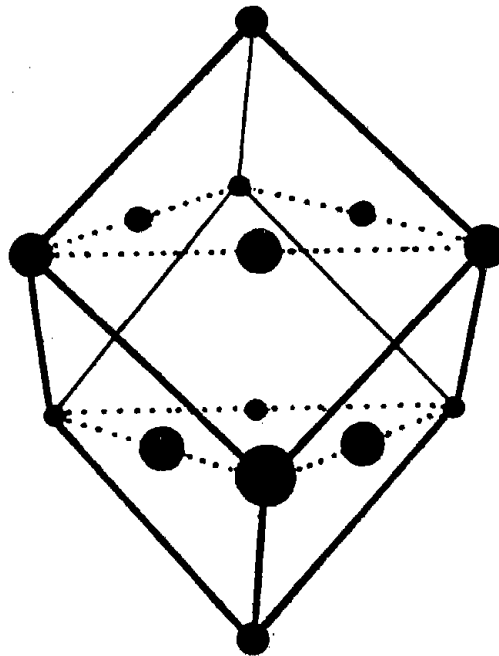
Najgostejša možna razporeditev gradnikov v treh ravninah

Najgostejša heksagonalna struktura gradnikov

V najgostejšo oz. heksagonalno strukturo kristalizirajo snovi kjer delujejo kovinske ali Van der Waalsove vezi (Be, Cd, Co- α , Cr- β , He, Mg, Ti, Ni- β , Sn- γ , Zn, itd.).

Kubično-ploskovno centrirana kristalna celica

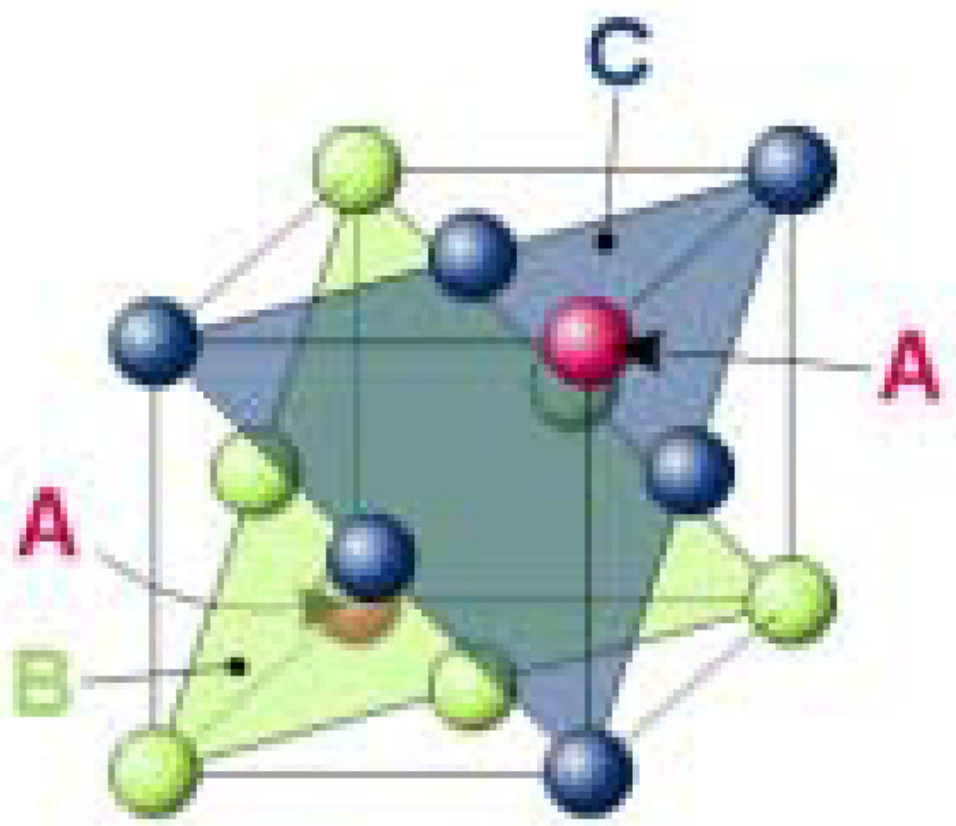
A-Ravnina

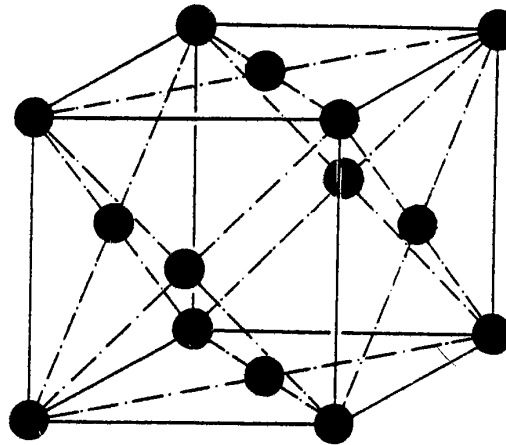
C-Ravnina

B-Ravnina

A-Ravnina

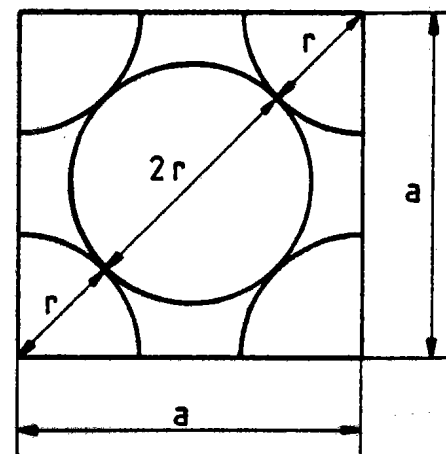
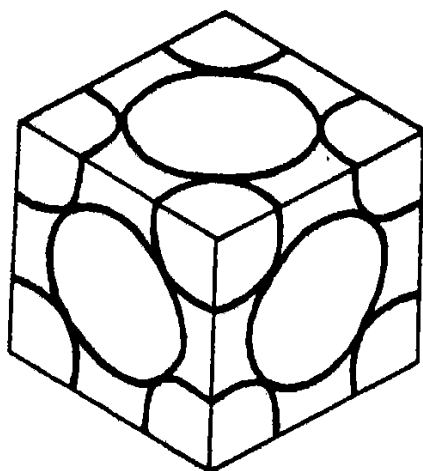
Ima enako gostoto kot heksagonalna kristalna celica

Gostota kristalne celice:

$$P = \frac{\textit{Volumen gradnikov}}{\textit{Volumen osnovne celice}}$$

$$a = 2 \cdot \sqrt{2} \cdot r$$

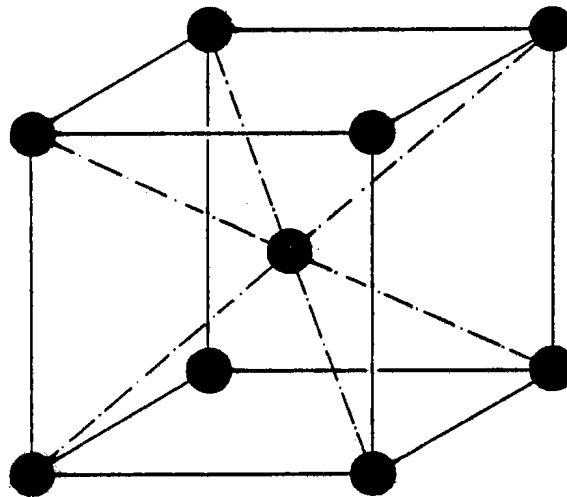
$$P = \frac{4 \text{ Atomi} \cdot \frac{4 \cdot \pi \cdot r^3}{3}}{a^3} = \frac{4 \cdot \frac{4 \cdot \pi \cdot r^3}{3}}{8 \cdot 2 \cdot \sqrt{2} \cdot r^3} = \frac{\pi}{3 \cdot \sqrt{2}} = 0,74 = 74 \%$$

V to obliko kristalizira več kovin:

Ag, Al, Au, Co, Cu, Fe- γ , In, Ni, Pa, Pb, Pt Sn- α ,

Med žlahtnimi plini, kjer med njimi delujejo v glavnem Van der Waalsove sile, kristalizirajo v tej obliki tudi Ne, Ar, Kr, Xe in Rn.

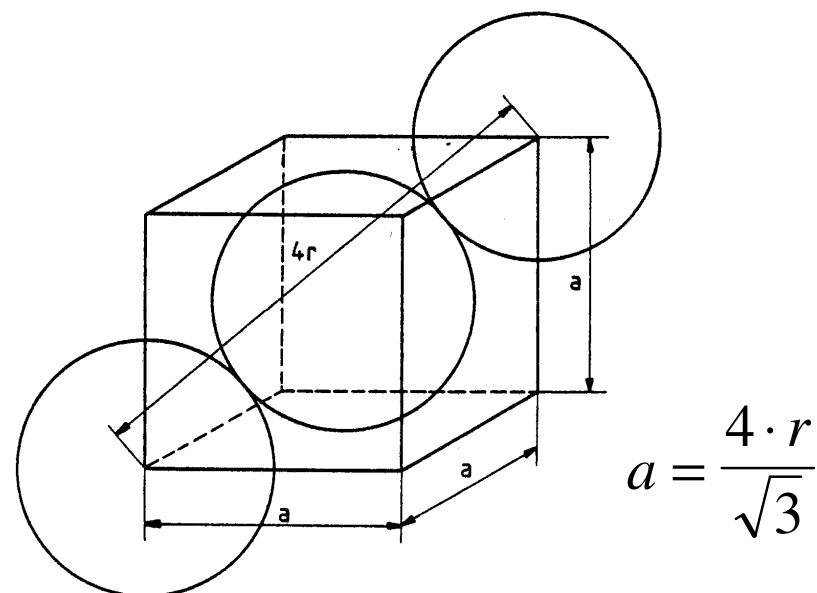
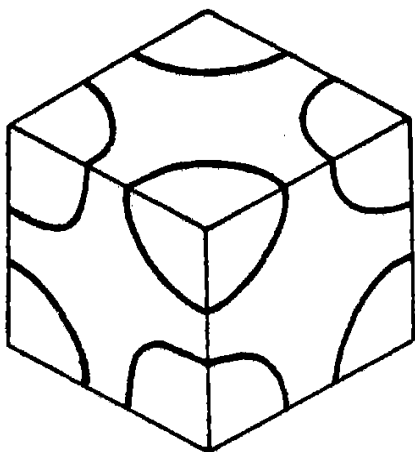
Kubično-prostorsko centrirana kristalna celica

V teh primerih ne tvorijo vezi ioni ampak ***nevtralni atomi***.

Vezi tvorijo elektronski pari, ki pripadajo obema atomoma v molekuli.

Gostota kubično-prostorsko centrirane kristalne celice

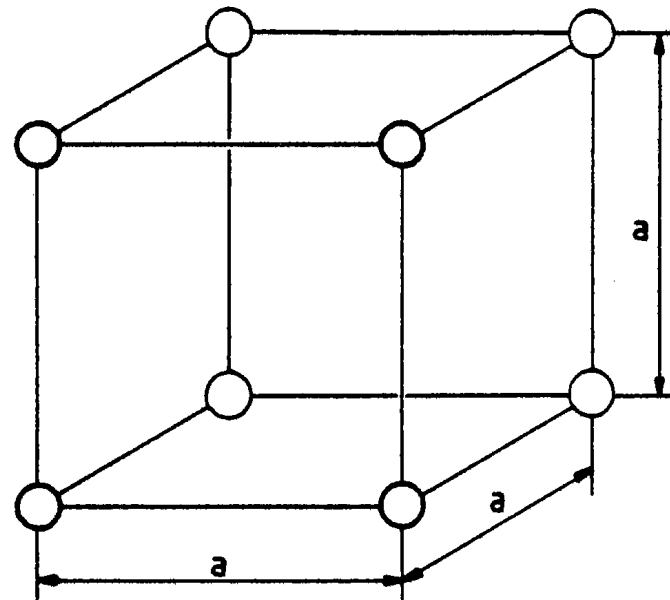
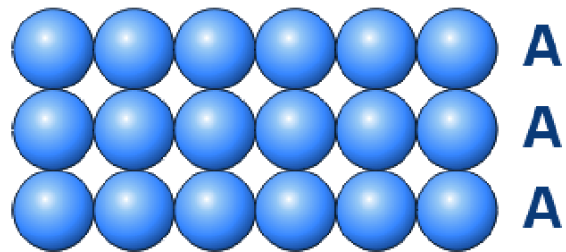
Gostota kubično-prostorsko centrirane mreže je torej enaka:

$$P = \frac{2 \text{ Atoma} \cdot \frac{4 \cdot \pi \cdot r^3}{3}}{a^3} = \frac{2 \cdot \frac{4 \cdot \pi \cdot r^3}{3}}{\frac{64 \cdot r^3}{3 \cdot \sqrt{3}}} = 0,68 = 68 \%$$

Na ta način kristalizirajo: Cs, K, W itd.

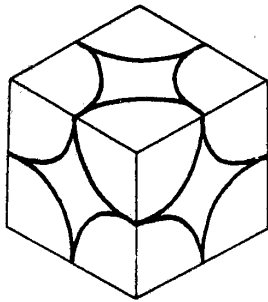

Enostavna kubična kristalna celica

Izraženost ionske vezi pri različnih snoveh

Gostota enostavne kubične kristalne celice:

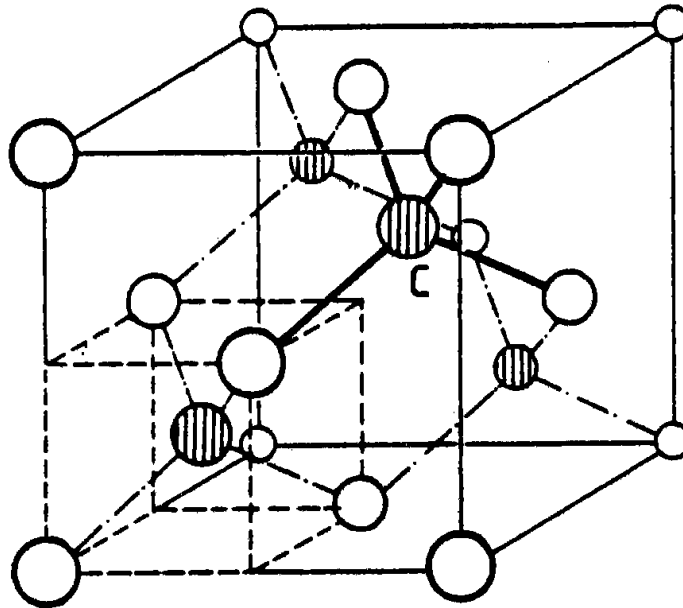

$$P = \frac{1 \text{ Atom} \cdot \frac{4 \cdot \pi \cdot r^3}{3}}{a^3} = \frac{4 \cdot \pi \cdot r^3}{(2 \cdot r)^3} = 0,52 = 52 \%$$

Ta struktura ima le manjši praktični pomen.

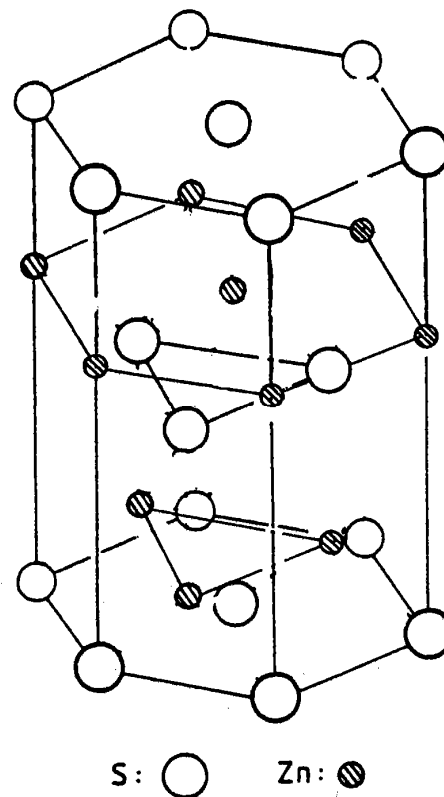
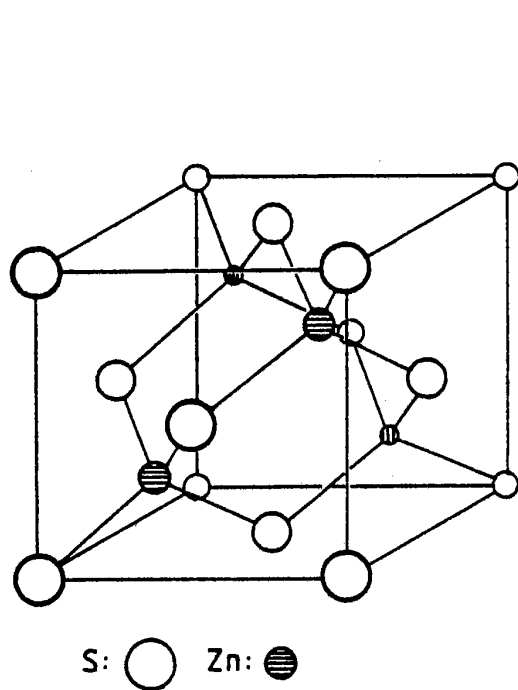
Le Polonij (Po) kristalizira v eni modifikaciji tudi v enostavno kubično strukturo.

Zgradba diamanta

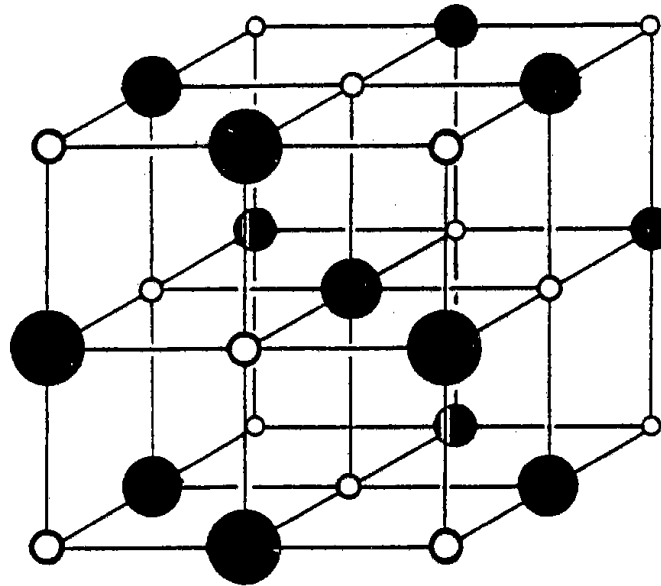
Poleg ogljika kristalizirajo v to obliko še Si, Ge, snovi torej, ki imajo posebno vlogo v polprevodniški tehniki.

Kristalna zgradba ZnS

Dve kristalni modifikaciji ZnS

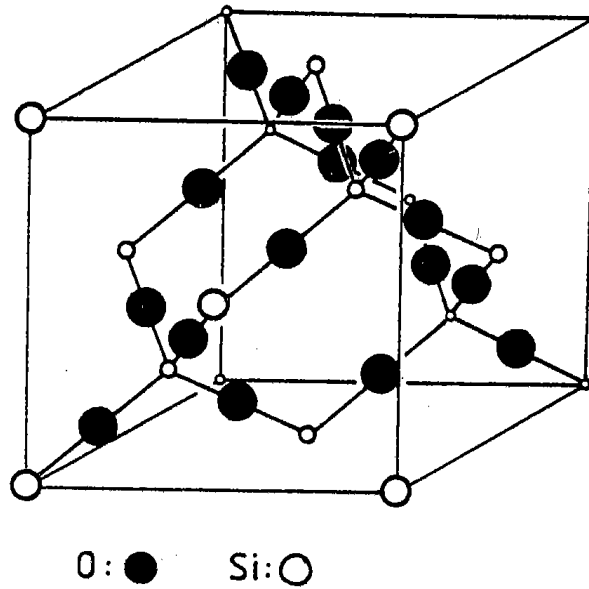
Kristalna zgradba NaCl

Na: ○

Cl: ●

Kristalna zgradba SiO_2

V osnovni kristalni celici je 8 silicijevih in 16 kisikovih atomov.